

VEREJNÉ PRIESTORY VIDIECKYCH SÍDIEL – DOPAD INTERVENCIÍ NA IDENTITU

PUBLIC AREAS OF RURAL SETTLEMENTS - THE IMPACT OF INTERVENTION ON THE IDENTITY

doc. Ing. arch. Sopiřová Alžbeta, PhD.

ABSTRAKT

Príspevok skúma verejné priestory vo vidieckych sídlach. Hodnotí ich problémy, súčasné premeny a naznačuje hlavné požiadavky na ich architektonicko-urbanistickú tvorbu. Verejné priestory ovplyvňujú život obyvateľov oveľa viac ako si uvedomujeme. Na ich atraktivite, kvalite, funkčnosti, estetickom vzhľade aj stavebno-technickom stave sa podieľa samospráva, architekti, stavbári, developeri, investori, ale aj každý občan svojou činnosťou. Cieľom je dosiahnuť zapamätateľné, živé, aktívne verejné priestory, plné ľudí, ktorí v nich chcú zotrvať čo najdlhšie, cítiť sa príjemne a bezpečne.

Kľúčová slova: vidiecke sídlo, verejný priestor, námestie, identita, kontinuita, tradícia, rekonštrukcia

ABSTRACT

Paper examines the public spaces in rural settlements. It evaluates their problems, and indicates the current transformation of the main requirements for their architectural and urban design. Public areas affect the lives of people much more than we realize. Their attractiveness, quality, functionality, aesthetic appearance and structural state participate in government, architects, builders, developers, investors, but also citizens on its activities. The objective is to get memorable, living, active public spaces, full of people who want to stay in them as long as possible, to feel comfortable and safe.

Key words: rural settlement, public space, square, street, identity, continuity, tradition, reconstruction

1 SÚČASNÝ STAV VIDIECKYCH VEREJNÝCH PRIESTOROV NA SLOVENSKU

Verejné priestory vo vidieckych sídlach - námestia, ulice, parky tvoria špecifické územia, v ktorých sa v minulosti aj dnes odohrával život celej komunity. Mnohé výnimočné námestia dýchajú históriou, vlastným príbehom, „boli miestami stretávaní, kde občania mohli pestovať kontakty medzi sebou navzájom i s návštevníkmi, kde si vymieňali informácie, kde sa odohrávali dôležité udalosti“. [2]. Ich hodnotu a atraktivitu vnímame cez kontinuitu kultúrno-historických odkazov a tradícií. Svojou lokalizáciou predstavujú priestorové, niekedy až siluetárne symboly, ktoré tvoria súčasť identity, atmosféry a malebnosti vidieckeho sídla.

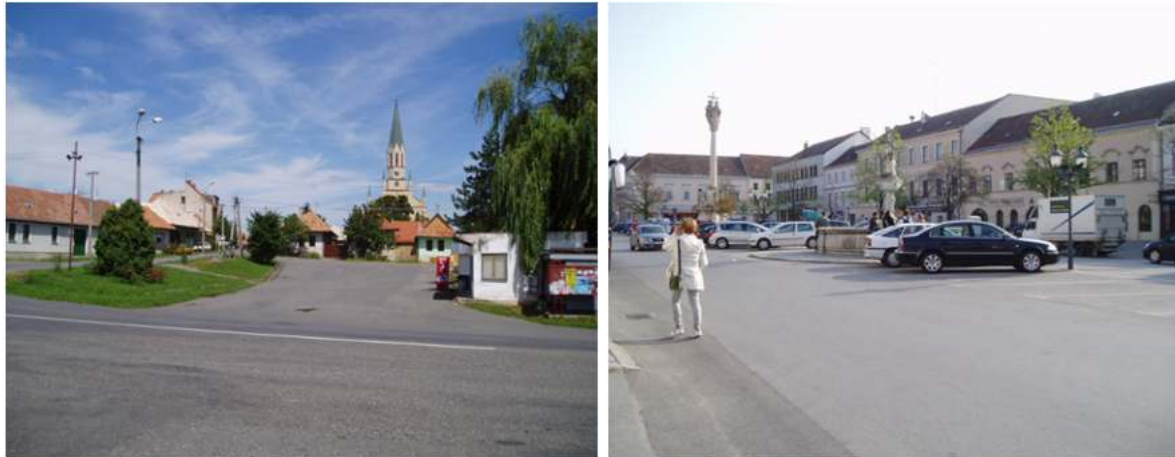
Na formovaní verejných priestorov sa podpísali terénne danosti, lokálne klimatické podmienky (smer prevládajúcich vetrov, oslnenie), historický kontext ich vzniku, založená pôdorysná osnova a hmotovo-priestorová štruktúra, tvorená pôvodnými aj novodobými architektonickými vrstvami stavených fondov. Významné objekty občianskej vybavenosti ako kostol, obecný úrad, hostinec, obchod, škola, požiarna zbrojnica, ale aj niektoré remeselné dielne sa sústreďovali okolo námestia alebo hlavnej ulice a podieľali sa na spoluvytváraní vidieckeho štýlu života obyvateľov, v duchu hodnôt spolupatričnosti, vzájomných kontaktov a identifikácie s miestom kde žijú.

Súčasný stav vidieckych námestí, zdedený z obdobia socializmu je taký, že mnohé postrádajú logické a aktívne funkčné využitie. Stali sa nezaujímavými, nevládnymi, upadajúcimi, zanedbanými

„miestami nikoho“ (obr. 1), s absenciou funkcií, ktoré sa podieľajú na vytváraní „optimálnych podmienok pre spoločenské komunikovanie a čo najúčinnnejšiu psychickú a fyzickú väzbu na dané prostredie“ [1]. Významné objekty občianskej vybavenosti, ktoré sú ich súčasťou, sú často nefunkčné, stavebne chátrajú, prípadne sa nahrádzajú novostavbami.

Nedostatok finančných prostriedkov a nevhľadnosť komunálnych politikov spôsobilo, že mnohé námestia vo vidieckych sídlach sa časom premenili na:

- asfaltové plochy, ktoré plnia funkciu križovatiek, autobusových zastávok alebo sú okupované statickou dopravou (obr. 1),

Obr. 1 Námestia, ktoré ovláda doprava, stánky a agresívna reklama - obec Bátovce na Slovensku a Bruck an der Leitha v Rakúsku /foto: Alžbeta Sopiřová, 2008/

- územia s implantáciou nových, netypických funkcií komerčného charakteru, napr. predajnými stánkami, zábavnými a športovými atrakciami, ale aj agresívnou reklamou a gýčovou výzdobou,
- nefunkčné, neudržiavané plochy s poškodenými informačnými tabuľkami, svietidlami, fontánami, studňami, dolámanými lavičkami a odpadkovými košmi, vytrhanou dlažbou a stenami okolitých objektov, ktoré sú poznačené „výtvormi“ sprayerov...
- zatrávené plochy s nekonceptnou, rozptýlenou vegetáciou nepôvodnej, nezriedka náletovej skladby drevín, kde nachádzajú svoje miesto neprispôsobiví obyvatelia (obr. 2),

Obr. 2 Verejné priestory, ktoré síce podčiarkujú pokojnú atmosféru vidieckeho prostredia, ale postrádajú atraktívne aktivity, ktoré priťahujú obyvateľov - obce Bulhary a Ludanice /foto: Alžbeta Sopiřová, 2008/

2 PRETVÁRANIE VEREJNÝCH PRIESTOROV

Proces obnovy vidieka po roku 1989, pretrvávajúcu „stabilitu“ vo vidieckych sídlach postupne narúša pretváraním a rekonštrukciou pôvodnej zástavby. Rôznorodosť a neopakovateľnosť hlavných vidieckych verejných priestorov, so špecifickou štruktúrou, sa urbánnymi zásahmi mení. Rozmach rekonštrukcie vidieckych verejných priestorov, stimulovaný eurofondami, je nesporne pozitívnou zmenou, ktorá im vtlačá nové „ošatenie“. Jednotlivé intervencie sa výrazne líšia – od jedinečných riešení, ktoré oživujú tradície, podčiarkujú autenticitu miesta a zvyšujú prítlačivosť celkového obrazu lokality, až po negatívne, vyznačujúce sa uniformitou, stieraním regionálnych rozdielov, pôvodnej znakovosti a stratou originality priestoru „génia loci“. Pri nevhodnom návrhu môže vidiecky priestor nadobudnúť znaky uniformného prostredia, ktoré sa vyznačuje použitím rovnakých výrazových prostriedkov, tvarov, materiálov aj farebnosťou, čím obce nadobúdajú jednotný výraz, strácajú atmosféru, identitu, pocit svojráznosti a jedinečnosti. Žiaľ dôležitú úlohu v tomto procese zohrávajú finančné možnosti, ktoré sú regulované dotáciami. Výsledná kvalita remeselného prevedenia povrchových úprav verejných priestorov, ako aj výber prvkov drobnej architektúry, v mnohých realizáciách neprispieva k ich funkčnosti, atraktivnosti a trvácnosti (obr. 3).

Obr. 3 Negatívne príklady rekonštrukcie verejných priestorov, ktoré sa vyznačujú nesúrodosťou použitých stavebných materiálov - obce Beluša a Pruské /foto: Alžbeta Sopiřová, 2012/

3 DOPAD NA IDENTITU MIESTA

Súčasťou transformácie verejných priestorov je aj ich „dekomunizácia“ sprevádzaná premenovaním miestnych názvov a ulíc, spontánne aktivity odstraňovania nežiaducich sôch a iných symbolov spojených s predchádzajúcim politickým systémom.

Obr. 4 Privatizácia uličného priestoru spôsobuje územné bariéry; nežiaduca konkurencia dominant obce s prvkami technickej infraštruktúry /foto: Alžbeta Sopiřová, 2012/

Hodnoty verejného priestoru vo vidieckych sídlach narúša:

- priestorová segregácia - zaberanie častí verejných priestorov súkromníkmi, vytváranie územných bariér, čím sa obmedzuje aktívne využitie, aj bezkolízny prechod územím (obr. 4),
- dominancia technickej infraštruktúry, ktorá konkuruje architektonickým akcentom, obmedzuje priehľady a vytvára nové siluety (obr. 4),
- monotónnosť priestoru nových obytných ulíc, vymedzených vysokým, nepriehľadným oplotením, s absenciou sprievodnej zelene, peších chodníkov, parkovacích miest...

Obr. 5 Kontrast medzi pôvodnou a novodobou ulicou /foto: Alžbeta Sopirová, 2012/

4 AKO PLÁNOVAŤ VEREJNÉ PRIESTORY NA VIDIEKU

Plánovanie verejných priestorov je náročný proces, pri ktorom sa ukazuje, že najdôležitejšou cestou, ako predísť budúcim problémom, je zapojenie verejnosti už vo fáze prípravy projektu. Samospráva aj miestne authority sa poučili, že spoluúčasť obyvateľov na plánovaní a rozhodovaní je cesta jednoduchšia, ako následné kritiky, protesty a petície. Prenesenie názorov a návrhov súčasných a budúcich užívateľov do tvorby verejného priestoru je úloha architektov za aktívnej spoluúčasti lokálnych aktérov. Všetci účastníci, vrátane občanov, by sa mali pri debatách o návrhu námestia stotožniť s názorom prof. Šarafina: „Na námestí musíme pocítiť silné žiarenie, s pozitívnym účinkom, nie je to len o vybudovaní priestranstva, je to o výsledku diskusného procesu ako skúšky kultúrnosti obce, ide o stavebnú kultúru obce, je to o naliehavosti pozitívnej identity obce a novej interpretácii silných koreňov, diskusia o tvorbe pravdivých znakov nie len lacných atrakciách“ [4].

Obr. 6 Živé verejné priestory, ktorých súčasťou je trhovisko, obchodná vybavenosť, reštaurácie a kaviarne s posedením – obce Scharnitz a Rust v Rakúsku /foto: Alžbeta Sopirová, 2012/

Vo vidieckom sídle by mali tvorcovia zohľadniť nasledovné požiadavky, ktoré motivujú k prechádzaniu, zotrvaníu a užívaniu verejného priestoru:

- regionálnu rozmanitosť, originalitu a identitu - „génia loci“ miesta,
- ochranu historicky vytvorenej pôdorysnej stopy priestoru a architektonicky hodnotných objektov a prvkov,
- optimálnu funkčnú náplň so zachovaním pôvodných funkcií (kostol, krčma, obchod) a oživenie novými atraktivitami s primeranou mierou variability a voľby činnosti, ktoré umožnia aktívny spoločenský, stretávací, kultúrny, športový a oddychový život obyvateľov všetkých vekových skupín (obr. 5, 6), s rôznymi záujmami a hodnotami (tradície, trhy, jarmoky, vinobrania, výstavy, exteriérové sedenie...),
- jasnú orientáciu v priestore, artikuláciu medzi súkromným, poloverejným a verejným priestorom – predzáhradky zabezpečujú prechod medzi verejným a súkromným priestorom a umocňujú pocit bezpečia,
- postupnú obnovu stavebných fondov vymedzujúcich verejný priestor,
- lokálnu znakovosť prostredia, hlavne estetický design urbánneho mobiliáru v súlade s charakterom prostredia (dlažba, prvky drobnej architektúry z tradičných materiálov, typická farebnosť, osvetlenie dotvárajúce celkovú atmosféru a kolorit prostredia a zvýrazňujúce významné objekty...),

Obr.7 Prvky drobnej architektúry, ktoré dotvárajú úžasný kolotoč pohybu a aktivít vo verejnom priestore – obec Zálesie a mesto Győr v Maďarsku /foto: Alžbeta Sopirová, 2012/

- optimálnu organizáciu dopravy (cestnej, statickej, pešej a hlavne cyklistickej a pešej),
- syntéza prírodných a umelých prvkov, zakomponovanie vysokej a nízkej zelene, vodného toku,
- vyváženú druhovosť vegetačných prvkov, ktorá vychádza z drevín charakteristických pre danú lokalitu,
- ľahkú údržbu, bezpečnosť, odolnosť a kvalitu materiálov,
- univerzálne navrhovanie priestoru (ohľaduplné k telesne hendikepovaným osobám),
- profesionalitu konceptu riešenia tvorcov, ktorej zárukou je vypracovanie návrhu profesionálnym odborníkom, za aktívnej spoluúčasti samosprávy, občanov a mimovládnych inštitúcií.

5 ZÁVERY

Ako ďalej postupovať pre dosiahnutie intenzívne navštevovaných, atraktívnych a jedinečných verejných priestorov?

Za kvalitný a estetický verejný priestor sa považuje ten, ktorý disponuje veľkou gravitačnou silou, novými sociálnymi impulzmi, ktoré sprevádza úžasný kolotoč pohybu obyvateľov a návštevníkov, kumuláciou rôznorodostí funkcií a atraktivít. Podľa Gehla je „*kvalitný a dobre navrhnutý príjemný verejný priestor je ten, ktorý je človeku blízky svojim merítkom, trvalo udržateľný, zdravý, bezpečný a živý*“ [3]. Aktivitu človeka vo verejnom priestore možno brať ako meradlo jeho kvality. Hodnotný priestor by sa mal vyznačovať identitou, zapamätateľnosťou, ľahkou orientáciou, funkčnosťou a kvalitou.

Architekt, ako tvorca koncepcie tohto priestoru, sa musí pri jeho návrhu podieľať na participatívnom plánovaní – komunikovať a spolupracovať s občanmi, miestnymi elitami, samosprávou a mimovládnyimi inštitúciami. K úspechu súčasne vedie primeraná miera lokalpatriotizmu, hrdosti a identifikácie občanov aj komunálnych politikov. Nezanedbateľnou súčasťou tohto procesu sú jasné požiadavky, predstavy a stratégie samosprávy.

Použitá literatúra

- [1] ALEXY, Tibor: K otázkam štrukturálnej premeny sídelného útvaru, In: Architektúra a urbanizmus 16, 1982, č.1, str. 139
- [2] BAŠOVÁ, Silvia, ŠTEFANCOVÁ, Lucia: Mestský priestor – straty a zisky pešieho života, Czech Journal of civil Engineering 2015/1, ISSN 2336-7148, str. 51
- [3] GEHL, Jan: Města pro lidi, Partnerství, o.p.s., 2009, ISBN 978-80-260-1080-6
- [4] ŠARAFÍN, Michal: Seriál - Obecné noviny 2009, poučenie 1-10, www.atelierdomova.sk